

ZBOGOM LENJINU: IMPERIJA PONOVO KREĆE OD EKONOMIJE

Stefano LATINI
(Stefano Latini)

Petrorublje, zarade gastarbajtera i kalašnjikovi: to je nova formula ruske geopolitike, usmerene na obnavljanje veza između Moskve i nekih od bivših sovjetskih republika. Odlučujući energetski faktor, uloga direktnih inostranih investicija i Trojanski konj PDV-a

P

UTINOVA RUSIJA JE ZEMLJA KOJU KARAKTERIŠE

spoj rigoroznog birokratskog pragmatizma, nasledstva sovjetsko-carskog univerzuma i jedne vrste determinističkog kapitalizma prihvaćenog neposredno ili neoprezno kao primarnog i apsolutnog garanta demokratije, prosperiteta i blagostanja društva i pojedinca. U tom kontekstu, geopolitičke ambicije Kremlja jasno su tokom poslednjih godina oscilirale između jednog primamljivijeg "pre" i manje privlačnog "posle". U praksi, to je značilo osciliranje između jednog superiornog sovjetskog ili još starijeg carskog *limesa*, i inferiornijeg koji čine manje granice aktuelne Ruske Federacije. Opcija koja je, čini se, danas preovladala, je stabilizacija zemlje kao regionalne snage koja bi trebalo da bude centar jedne nove "periferijske imperije".

Da bi realizovao tako ambiciozan projekat, Kremlj godinama koristi kompleksnu mrežu ekonomskih, birokratsko-administrativnih i vojnih instrumenata. S tim u vezi, monopol nad energetskim resursima kao što su nafta i prirodni gas, otimački nalet ruskih firmi na tržišta graničnih zemalja, popustljiva ili restriktivna imigraciona politika, i još uvek očigledno prisustvo vojnih baza i vojnih operativnih instalacija na ne-ruskom prostoru Centralne Azije, čine jednu vrstu armature koja, na više nivoa i različitim intenzitetom, deluje na bivše sovjetske republike upravljajući i usmeravajući njihovu spoljnu politiku a, u nekim slučajevima, čak i njihove unutrašnje politike. Sve u svemu, "petrorublje, zarade gastarbajtera i kalašnjikovi" – to je savremena formula ruske diplomatije koja je, čini se, "penzionisala" tradicionalne tenkove i drevne carske bajonete (*vidi tabelu*). Ovaj recept, u zavisnosti od cilja, koristi se u različitim dozama i na različite načine kako bi se izvršio pritisak koji, istina, do sada i nije naišao na naročiti otpor u nacionalnim elitama ze-

malja uključenih u novu mapu ruskog uticaja. Naravno, sredstva i resursi koje Kremlj koristi su uključeni u sistem kao legitimni deo nacionalne ekonomske strukture koja je vrlo brzo preuzela agresivnu ulogu na tržištima Centralne Azije i, s pravne strane, u lanac međuvladinih organizacija koje Rusiji obezbeđuju mogućnost da birajući protivnike i ciljeve nagrađuje ili kažnjava i istovremeno smanjuje rizik formiranja širokog fronta protivnika ruskim interesima u regionu.

U takvom scenariju, finansijski tokovi i priliv i odliv kapitala iz ruske privrede dodatno oslikavaju još jednu bitnu stranu sistema – podređenu, uslužnu ulogu koju privreda i preduzeća, državna i privatna, igraju u odnosu na rusku diplomatiju. Na kraju, deterministički kapitalizam koji preovladava u Moskvi zadržao je ipak bar tragove ideja klasičnog liberalizma, onih o neuništivom uticaju politike na ekonomiju i njihovoj međusobnoj privlačnosti.

Izgubljeni u tranziciji

Da bi se razumele glavne linije ruske spoljne politike koja je samo naizgled nepredvidljiva i da bi se otkrile dominante složene geopolitičke vizije koju je Kremlj razradio poslednjih godina, potrebno je imati snažnu imaginaciju. Posebno ako je reč o nekome ko je, kao mi Evropljani, na primer, više od pola veka živeo u umirujućoj zabludi da su nacionalne granice nepromenljive. U stvarnosti, dovoljno je pogledati ka Istoku pa da se dogma o nedodirljivosti državnih granica dovede u pitanje i prihvati manje umirujuća kategorija promenljivosti državnih granica.

Na istoku se, naime, izvan granica Unije, zapravo pruža široki prostor Centralne Azije koji danas predstavlja prirodni geografski rezervat unutar kojeg su se mnoge zemlje vratile političkom i institucionalnom nomadizmu koji zapadne kancelarije vide ili definišu kao proces duge i teške tranzicije, ali koji, zbog svojih ciljeva, prakse i sredstava, predstavlja neočekivani izazov pravilima međunarodnog poretka u potpunosti zaokupljenog idealom stabilnosti po svaku cenu.

Putinova Rusija je srce takve tranzicije i, možda, ključ za ovladavanje tim procesom, pod uslovom da imamo hrabrosti da redefinišemo geografski prostor koji okružuje Moskvu u vidu dvostrukog *limesa* koji se, poput klackalice, danas podudara s limesom Ruske Federacije, da bi možda već sutra dosezao do ivica stare gvozdene zavese Sovjetskog Saveza ili sledećeg dana učinio hiljadugodišnji korak unazad. Ruska geopolitika zaslužuje da bude odmerena upravo u kontekstu ove nestabilne oscilatorne kartografije, ili u svetlu večite nerazrešene alternacije između neocarske ambicije koja gura Kremlj preko gra-

nica aktuelne mlade Federacije i prihvatanja uloge manje države koja jeste lider ali nije hegemon, što, međutim, ponovo baca Moskvu u okvir njenih novih granica.

Model "periferijske imperije"

Neokonzervativci u Beloj kući i neoevrazijci u Kremlju. I sama Rusija se budi zavedena političkom nostalgijom povratka koja, već nekoliko godina, cve-ta u vrtovima svetske diplomatije. Radi se o geopolitičkim vizijama uslovljenim oživljavanjem jednog drevnog profila, preformulisanog u metode i strategije koje treba da zauzdaju i umire nemire i ambicije sadašnjosti. Takav regres, dalek ali istovremeno i blizak, nameće Putinu kao ideal ili cilj neocarsku Moskvu, hegemoni glavni grad širokog regionalnog prostora koji joj je kroz vekove približavan najpre neumornom ekspanzijom careva a potom, raznim metodama socijalizacije od strane Sovjeta. Dakle, jedne skraćene ili redukovane imperije koja, za razliku od američke, ne pati od planetarnih već samo regionalnih ambicija. U ocrtavanju te vizije, ruski neoevrazijci su se pokazali manje realistični od američkog kralja ali i mnogo mudriji i oprezniji od svojih komunističkih prethodnika.

Predočen u tom ruhu, jezik ruske geopolitike izgleda daleko manje neuravnoteženo i neodređeno. Posebno moskovska težnja da ponovo pod svoju kontrolu stavi širok region, ne samo bivših sovjetskih, već i bivših carskih oblasti. Pored ostalog, taj proces se tumači i kao odgovor na prepoznavanje širokog spektra planetarnih hegemonističkih aspiracija i moći kako SAD-a, tako i niza manjih regionalnih i periferijskih imperija okupljenih oko moći Kine, Indije, a možda i Evropske Unije.

U stvari, povratak ili regres prema uticajnim zonama krije u sebi početnu grešku u ruskom shvatanju i projekciji novonastale moći na međunarodnoj sceni. Reč je o nasleđu iz doba komunizma i naivnim diplomatskim šematizacijama koje su svu svoju slabost otkrile u trenutku prelaza iz hladnog rata u sledeću, globalnu fazu 'posle Zida'. Sve u svemu, u pitanju je očigledno rusko kašnjenje u spoljnoj politici – volja za povratkom na *Lebensraum* iz arheoloških spisa i rituala.

Prirodno, ruske neocarske ambicije konkretno se odražavaju na određivanje i izdvajanje sredstava potrebnih za njihovo ostvarenje. Ekonomija petrorubliji, suptilna ucena vizama i upozoravajuća moć kalašnjikova čine dakle, tri odlučujuća i jasno vidljiva faktora aktuelne moskovske spoljne politike. U praksi, radi se o troslojnoj formuli kojom upravlja Moskva i koja, u zavisnosti od nacionalnog scenarija i geografskog cilja kom se teži deluje kao moćna, ubedljivi-

va kombinacija sposobna da usmerava politike neposlušnih bivših sovjetskih republika u pravcu koji Moskva trasira.

Glavni 'sastojak' u procesu eksternalizacije ruskih diplomatskih moći je bez sumnje onaj vezan za kontrolu energetske izvora, pre svega nafte i prirodnog gasa, ali i uglja i električne energije. Fenomen energetske militarizacije ili upotreba izdašnih ruskih podzemnih resursa radi postizanja geopolitičkih ciljeva u okviru sopstvene zone uticaja je toliko očigledna da već predstavlja zaštitni znak spoljne politike Kremlja.

Tabela. Jedinice mere ruske spoljne politike: petrorublje, zarade gastarbajtera i kalašnjikovi

	Ruske vojne baze ili instalacije još uvek operativne na teritoriji bivših sovjetskih republika	Energetska zavisnost od Rusije - nafta, prirodni gas, električna energija	Ruska kontrola lokalnih energetskih izvora, gasovoda i naftovoda preko nacionalnih preduzeća
Estonija		X	X
Litvanija		X	X
Letonija		X	X
Moldavija	X	X	X
Ukrajina	X	X	X
Belorusija	X		X
Jermenija	X	X	X
Gruzija	X	X	X
Azerbejdžan	X	X	
Turkmenistan			X
Tadžikistan	X		
Kirgistan	X		
Uzbekistan			X
Kazahstan	X		X

Izvor: rusko Ministarstvo odbrane, Odeljenje SAD-a, *The Economist*, Eurasianet.org

Cifre koje je tokom proteklih godina nudilo rusko tržište potkrepljuju ovakvu percepciju. Rusija je, naime, svetska pijaca energije, neka vrsta ogromnog supermarketa iz kog je moguće kontrolisati najveće rezerve prirodnog gasa na planeti, pored značajnih rezervi uglja i, naravno, petroleja, čiji su izvori na osmom mestu svetske rang liste sa preko 60 milijardi barela. Naravno, Rusija je takođe nepresušni izvoznik energenata, drugi na svetu posle Saudijske Arabije izvoznik sirove nafte.

Veza između militarizacije ruskog energetskog sektora i razloga i ciljeva geopolitike manifestuje se na dva polja. Prvo, direktnije, vezuje se za prodaju prava korišćenja resursa odnosno obezbeđivanje energetskih izvora. Radi se, dakle, o klasičnoj zavisnosti u odnosu na koju eventualna odskakanja u spoljnoj ili, u nekim slučajevima, unutrašnjoj politici direktno izazivaju sprečavanje ko-

rišćenja izvora prirodnog gasa, nafte ili električne energije. Za većinu bivših sovjetskih republika ova politika energetske "štucanja" koju tokom proteklih godina Moskva rigorozno sprovodi, na primer u Gruziji, Moldaviji i Jermeniji, označava razliku između duge i hladne zime i jednako dugog ali ipak blagog godišnjeg doba. U zemljama gde ne postoje ili su loši sistemi socijalne pomoći lokalnom stanovništvu, naizmenične konvulzije i restrikcije energetske izvora proizvode krize koje je teško predvideti i sprečiti a još teže njima upravljati i u socijalnom i u proizvodnom smislu. Praktično, bez energije fabrike i instalacije se gase, preduzeća gube na tržištu a radnici ostaju bez plata ili beneficija. To znači i da je onaj ko kontroliše energetske slavine Centralne Azije de facto garant političke, ekonomske i društvene ravnoteže u širokom geopolitičkom prostoru.

Druga varijanta preko koje Kremlj u diplomatski pritisak transformiše energetske koncentracije izdašnog ruskog podzemlja je, međutim, složenija i obuhvata i okolne zemlje te oblasti, poput Kazahstana i Uzbekistana, koje imaju važna nalazišta nafte i gasa. U tom slučaju se, naime, podređenost Moskvi zasniva na ekskluzivnom vlasništvu nad gasovodom i naftovodom. Neke zemlje tog regiona su bogate energetskim izvorima ali da bi ih kontinuirano izvozile i ostvarivale profit, moraju da ih povere gigantskim ruskim nacionalnim konglomeratima koji, pod kontrolom države, upravljaju centralnoazijskim "autoputevima" gasa i nafte koji presecaju region od severa do juga i vode ih na svetsko tržište. Tako mreža naftovoda, kanala i cevovoda koja karakteriše savremeni postsovjetski pejzaž predstavlja fantastične prolaze kroz koje ruska geopolitika klizi po bilansima bivših sestrinskih republika, u skladu sa svojim političkim simpatijama prema nacionalnim liderima. Dakle, Moskva, naplaćuje neku vrstu srednjovekovne trošarine.

Rigidnu liniju tenkova Kremlj je zamenio mrežama gasovoda i naftovoda poverenim novim ruskim gigantima: Gaspromu, Rosneftu, Transneftu i, u sektoru električne energije, konglomeratu poznatom pod imenom Ujedinjeni elektroenergetski sistem (SEU). Radi se uglavnom o javnim akterima koji svako u svom domenu deluju u režimu apsolutnog monopola, što je neka vrsta ruskog doprinosa značenju pojma "slobodnog tržišta". Tokom poslednjih godina, jačanje ove energetske konstrukcije pretrpelo je brojne pokušaje destabilizacije od strane spoljnih aktera, na čelu sa SAD, ali i unutrašnjih. Glavni cilj ovih snaga je, naravno, otvaranje novih puteva pristupa međunarodnim tržištima na liniji od istoka ka zapadu umesto stare magistrale sever-jug, kako bi se izbegla moskovska kontrola energetske tokova ili barem umanjio njen uticaj i mešanje. Mogućnost uticaja na ove promene i njihovog vođenja u svoju korist je danas jedan od najvećih izazova ruske diplomatije.

Imigraciona karta i vojne mreže

Pored energetske konstrukcije, brojna imigracija iz zemalja Centralne Azije iznenada je poslednjih godina snabdela Kremlj novim instrumentom diplomatskog pritiska. Prema najnovijim podacima moskovske migracione službe, oko 5 miliona ilegalnih radnika trenutno je angažovano u ruskoj ekonomiji, skoro 60% u dva glavna sektora građevinarstvu i trgovini na malo, a ostali u poljoprivredi i uslugama. Prema ruskom Ministarstvu rada prosečna mesečna plata radnika tog profila ne prelazi 500 dolara, odnosno 400 ako se radi o centralnoazijskim imigrantima. Doznake ili novčane pošiljke tih radnika nesumnjivo predstavljaju relevantan izvor državnih kasa svih obližnjih republika.

U prošlosti je bila dovoljna obična pretnja ruskih vlasti da će se smanjiti broj dozvola i pojačati kontrola, otpuštanje i proterivanje ovih ljudi pa da se okolnim zemljama pošalje jasna poruka. Imigraciona karta upotrebljavala se povremeno kao pretnja uglavnom prema zemljama kao što su Jermenija, Gruzija, Tadžikistan i Ukrajina. Dakle, zemljama sa skromnim bilansima unutar kojih novac od doznaka tradicionalno predstavlja jedan od većih izvora prihoda.

Recimo, preko 500 000 Jermena radi na teritoriji Ruske Federacije, 800 000 Tadžikistanaca, 600 000 Gruzijaca i ne manje od pola miliona Ukrajinaca. Doznake koje mesečno prelaze iz ruske ekonomije u pravcu ovih manjih tržišta čine dodatni nezamenljivi izvor prihoda i, istovremeno, izvanredno efikasno sredstvo pritiska.

Energija i doznake postaju dakle moćna sila kad se udruže sa, na teritoriji Centralne Azije istorijski i vidno prisutnim ruskim vojnim snagama, koje čini mreža baza i jednostavnih instalacija vojske i mornarice. Na primer, u avgustu 2002. bila je dovoljna gigantska vojna vežba preostalih pripadnika bivše Crvene armije na obali Kaspijskog mora da bi se priobalne zemlje, Azerbejdžan, Kazahstan i Turkmenistan, ubedile da umanje svoje pretenzije u pregovorima o pravima na eksploataciju morskih izvora i izdvajanju pojedinih oblasti iz nadzora i kontrole. Naravno, otkrivanje bogatih nalazišta prirodnog gasa u kaspijskim vodama doprinelo je da takva odluka bude krucijalna i da ide u prilog interesima koje Kremlj ima u tom regionu.

Ekonomija u službi geopolitike

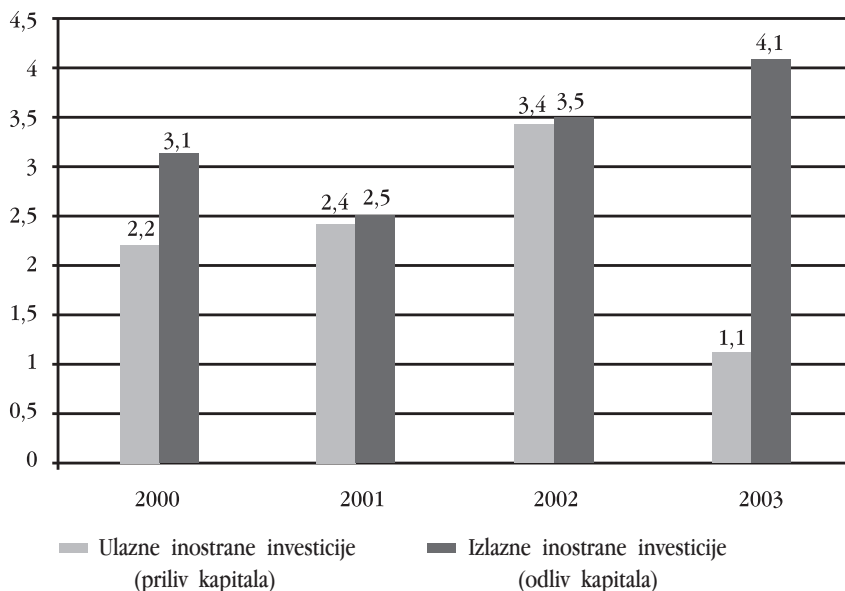
Borbenost Kremlja kad su u pitanju emigracija, energetske izvori i vojna pitanja karakteriše i celokupnu današnju makroekonomiju zemlje čija je dinamika uslovljena jednako živom i agresivnom politikom koja je, naročito proteklih

Ruski proizvodni univerzum ustvari predstavlja jednu drugu ekonomsku i trgovinsku konstrukciju koja snažno podržava ruske interese u oblasti Centralne Azije. Nikada kao u poslednje dve godine Putinove vladavine ekonomija i geopolitika nisu delovale tako usklađeno. Veza između nacionalnog interesa i profitabilnosti preduzeća je na ruskom tržištu toliko jaka da uslovljava ne samo strategije giganta državne industrije koje Kremlj direktno kontroliše, već i privatnih preduzeća koja se često pozivaju da ulažu kapital u kupovinu mreža, energetskih izvora, prava na eksploataciju prirodnih bogatstava i preduzeća u svim bivšim sovjetskim republikama. Među glavnim protagonistima ovog procesa neokolonizacije "bliskog inostranstva" najagresivnija imena su Lukoil, Sibneft, Gasprom, SEU, Norilsk Nickel, Novorship i Jukos. Dinamika međunarodnih akvizicija realizovanih tokom 2003. godine precizno odražava novi kurs ruske ekonomije. Prvi put akvizicije su nadmašile koncesije a opšta stopa rasta je dostigla skoro osam odsto, potvrđujući naglo buđenje ruskog proizvodnog sektora na međunarodnom tržištu, a najviše na centralnoazijskom.

Naravno, robusne akvizicije nacionalnih resursa i relevantnih kvota centralnoazijskih tržišta od strane ruskih operatera bile su potpomognute snažnim diplomatskim pritiscima. Pritisak koji je pritom odlučujuće doprineo aktuelnom ekonomskom "bumu" ruskog preduzetništva bila je odluka Kremlja da natera bivše sovjetske republike da plate stare dugove Ruskoj Federaciji kroz masovno ustupanje dobara, tranzitnih i prava eksploatacije bogatih podzemnih nalazišta, uključujući i ustupanje vlasničkih i upravljačkih paketa akcija u naftovodima i gasovodima. Ovaj manevar, naizgled neutralan i povoljan za bivše sovjetske republike, preobrazio se tako u čist gubitak postojećih bogatstava, infrastrukture i usluga, kao i prava na buduću eksploataciju nalazišta i izvora. Kao rezultat svega toga ekonomije okolnih zemalja sklznule su u ruke moskovskog biznisa, kao na primer u Gruziji koju je SEU opljačkao tako što joj po sistemu monopola kontroliše energetske mreže, i u Uzbekistanu gde nedavno otkrivena nalazišta rude već pripadaju ruskim preduzećima.

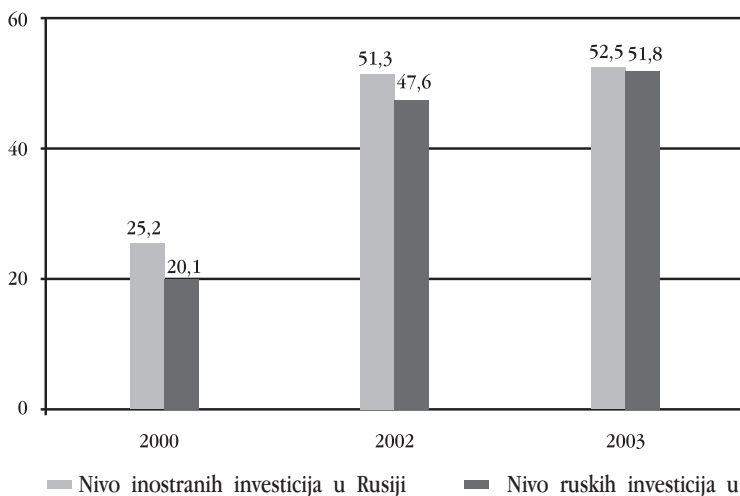
Orijentisanost ruskih preduzeća ka inostranstvu odražava se i u podacima koje je UNKTAD nedavno objavio o direktnim inostranim investicijama (IDI) u 2003. godini. Posmatrajući dinamiku i tokove investicija ili nivo učešća međunarodnog kapitala i ukupne likvidnosti koja se transformiše u prihode i plate, Rusija je zaključila prošlogodišnji bilans solidnim gubitkom od oko 3 milijarde evra. Međutim, u Kremlju se slavilo, pošto je najveći deo ruskih inostranih investicija uložen u formiranje konstrukcije privatnih i državnih preduzeća radi zauzimanja dominantnih pozicija u ključnim sektorima ekonomija zemalja Centralne Azije, automatski osnažujući politički pritisak ruske diplomatije kako bi se zadovoljili apetiti preduzimljive moskovske geopolitike.

Grafikon 1. Tok direktnih inostranih investicija u Rusiji

Izvor: Unctad-Wir-2004, navedeno u milijardama dolara

Grafikon 2. Rezerve inostranih investicija koncentrisanih u Rusiji i vrednost ruskih investicija u inostranstvu

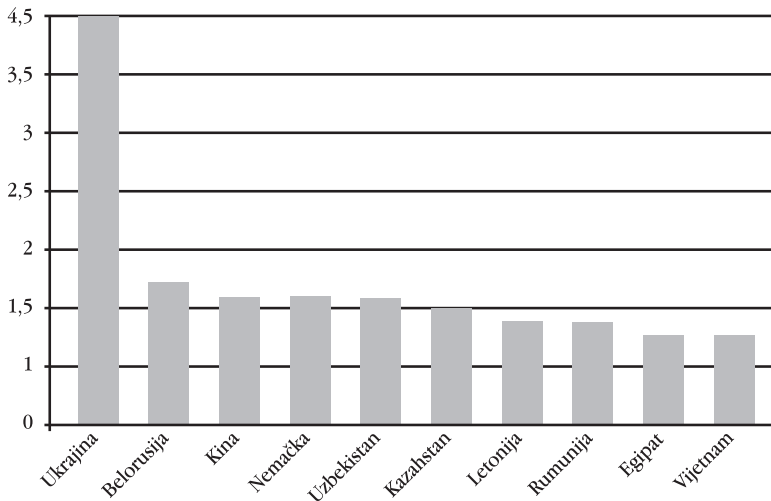

Izvor: Unctad.Wir, navedeno u milijardama dolara

104 Ruski finansijski izvori uglavnom su se koncentrisali u četiri zemlje Zajednice nezavisnih država: Ukrajini, Belorusiji, Uzbekistanu i Kazahstanu. Širenje ruskih direktnih inostranih investicija može se pratiti kroz analizu nivoa kon-

centracije izlaznih investicija čijih je oko 14%, utrošeno za realizaciju projekata u Ukrajini, dok je nešto manje, ali ipak značajno, oko 4%, investirano u ostale tri republike. Podatak koji se odnosi na smer ruskih investicija, omogućava nam dakle kvalitativnu analizu finansijskih tokova i odliva kapitala otkrivajući nove ciljeve geopolitike Kremlja. Naime, nakon što je sebi osigurala ekonomsku i finansijsku kontrolu centralnih delova evrazijskog regiona sledeći tradicionalnu magistralu sever-jug, Moskva se sada zalaže za garantovan primarni i ekskluzivni uticaj na pravac istok-zapad, gde, pored skromne konkurencije Evropljana, mora da se suoči i sa nejasnim kineskim pretenzijama, posebno na zapadu, i uvek pretećim jakim prisustvom SAD.

Grafikon 3. Odredište realizovanih projekata preko ruskih inostranih investicija

Izvor: Unctad, Wir-2004 (vrednosti u procentima).

Mnogo ekonomskih unija, a samo jedan cilj: više moći

Strateška upotreba konstrukcije koju čine ruska preduzeća učinila je legitimnim složen sistem ekonomskih i pravnih odnosa koji je proteklih godina delovao na više nivoa, prekrajajući prostor Centralne Azije i Evrazije nezavisno od okova koje mu je nametnuka neefikasna Zajednica nezavisnih država. Potreba Moskve da izvrši cinično rasparčavanje negdašnjeg *Commonwealth*-a bivših sovjetskih republika na više funkcionalnijih blokova, koji bi bili u stanju da trče i sarađuju različitim tempom – kako bismo to rekli mi Evropljani – odgovara novim ciljevima ruske geopolitike i nadasve funkcionalnoj potrebi

da se podele pravci pritiska, nagrada i beneficija među novim i bivšim saveznicima kako bi se ograničilo širenje neželjenih efekata.

Na inicijativu Kremlja formirale su se, dakle, dve unije: Zajednički ekonomski prostor (SEC) koji čine Rusija, Belorusija, Ukrajina i Kazahstan, i Evrazijaska ekonomska zajednica (CEE) u čijem su sastavu Rusija, Kazahstan, Belorusija, Kirgizistan i Tadžikistan. Osnovni ciljevi obe organizacije su isti. Pre svega, postepena transformacija od opšte zone slobodne trgovine ka konstituisanju carinske unije i realizacije zajedničkog tržišta nalik onom evropskom, koje je regulisano zajedničkim institucijama i koje karakteriše slobodan protok robe, usluga, kapitala i ljudi. Kao vreme za ostvarenje ovih ciljeva odgovorni u zemljama članicama su odlučno odredili period od 2006. do 2010, ali se ono produžava sa svakim novim sastankom.

Glavni cilj dve zajednice zapravo nije ukidanje granica, koliko stvaranje zakonskog i pravnog sistema ili okvira koji bi izbalansirao ruske neoimperijalističke ambicije i interese bivših sovjetskih republika, tako da ruski primat ne pređe u apsolutnu hegemoniju i ne otvori prostor za direktne konflikte. Kremlj je tako, koristeći SEC i CEE pokušao da razreši ključna pitanja a da se ne suoči sa osporavanjem i opozicijom obližnjih zemalja. Nedavna odluka Moskve da ukine PDV na izvoz nafte i prirodnog gasa zemljama Zajednice nezavisnih država (ZND), ozvaničena je u uskom krugu dve organizacije. Prema novom zakonodavstvu zemlja odredište energetskih isporuka treba da naplati PDV. Radi se dakle o čistom gubitku za Rusiju od milijardu dolara godišnje koji će, naravno, ojačati osiromašene bilanse tih zemalja, za koje skromna izmena zakona o PDV-u predstavlja neočekivani poklon i čin tipično ruske velikodušnosti.

Čitava ova operacija predstavlja jasan dokaz strateškog značaja koji Rusija pridaje institucijama ZND koje je promovisala poslednjih godina. Radi se o političkim potezima sa jasnim geopolitičkim ciljevima, pre nego o ekonomskim. Poklonjen PDV služi da bi se kupio pristanak zemalja Zajednice u vezi sa važnim pitanjima kao što su, recimo, pitanja koja se tiču eksploatacije novih nalazišta prirodnog gasa pod vodama Kaspijskog mora i otvaranja alternativnih puteva koji bi garantovali tranzit ruske nafte od srca centralnoazijskog regiona do nezasićenih tržišta Kine i Japana i, mada uz nešto više teškoća, i Evrope. U suštini, ključni ruski izazov će u predstojećim godinama biti: širenje energetske konstrukcije i ekonomske mreže sve do granica sopstvene regionalne imperije, kako bi se učvrstio njen identitet i unutrašnja stabilnost.

Prevela: Jelena Stojanović